

Naar de Middeleeuwen

Het boek 'Naar de middeleeuwen' van Elmer Peters beschrijft de vroege geschiedenis van het Aartsbisschoppelijk Museum (ABM) in Utrecht. Het museum, waarvan de collectie te zien is in Museum Catharijneconvent, vierde vorig jaar zijn 150-jarig bestaan. De publicatie van dit boek was de laatste jubileumactiviteit.

Peters beschrijft de historie van het ABM tot 1882. Deze vroege ABM-geschiedenis valt grotendeels samen met die van priester Gerard van Heukelum. De auteur gaat uitgebreid in op de historische context waarin het ABM tot stand kwam. De Nederlandse katholieken hadden eeuwenlang hun geloof in schuilkerken moeten beleven, tot in 1848 een nieuwe grondwet hen gelijke rechten gaf. In 1853 volgde het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie, waarna de paus vier bisschoppen en een aartsbisschop van Utrecht benoemde. Hun taak was de wederopbouw van de R.-K. organisatiestructuur en het vergroten van het katholieke zelfbewustzijn. In West-Europa was de industrialisatie op gang gekomen, die ook de katholieke kerken binnendrong. Vaak lelijke maar wel goedkope kelken, monstransen en gewaden werden verkocht aan pastoors, die soms zelfs hun middeleeuwse exemplaren inruilden voor deze moderne 'fabrieksrommel'. In Engeland en Duitsland kwam een protest op gang tegen deze ontwikkeling, in Nederland was het de Utrechtse priester Van Heukelum die opkwam voor de middeleeuwse kerkkunst.

Aartsbisschop Schaepman

Van Heukelum was al tijdens zijn seminarietijd geïnteresseerd in kerkelijke kunst. Hij had contact met de vereniging voor kerkelijke kunst in Keulen en was ervan overtuigd dat de middeleeuwen de sleutel boden tot een betere kerkelijke kunst en een betere christelijke wereld. Bij de verbouwing en verfraaiing van de Utrechtse Catharinakerk – de nieuwe kathedraal van het aartsbisdom – zette hij zijn kennis en kunde in en betrok hij kunstenaars uit Keulen bij het project.

In navolging van Duitsland en België richtte hij in 1869 het Sint-Bernulphusgilde op, waarin geestelijken en kunstenaars samenkwamen en over kerkelijke kunst spraken. Van Heukelum legde een collectie oude kerkelijke kunstvoorwerpen aan, waarvoor hij

zijn familiekapitaal inzette. Hij haalde de voorwerpen vooral uit het aartsbisdom, maar ook van elders in Nederland en uit het buitenland. Deze collectie kwam tot stand met grote dank aan aartsbisschop Schaepman, die in 1868 Zwijzen opvolgde. Schaepman zette zijn bisschoppelijke gewicht nog wel eens in om priesters en parochies ertoe te bewegen voorwerpen aan Van Heukelum over te doen. Met name tijdens de jaarlijkse vormselreizen waren de kapelaan en zijn bisschop succesvol, waarbij sacristieën en pastoriezolders werden afgespeurd. "Het bisschoppelijk rijtuig was vaak volgestouwd met allerlei vondsten, wanneer zij uit de Gelderse Achterhoek of uit andere dekenaten terugkeerden naar Utrecht," zo noteert Peters. Al deze voorwerpen vormden uiteindelijk het Aartsbisschoppelijk Museum, dat in 1872

officieel open ging. Het museum kreeg veel steun, al was niet iedereen van Van Heukelum gecharmeerd (zèér ordinaar, oordeelde iemand). Maar van de emanciperende rol van het museum is iedereen overtuigd.

'Kunst kan brug vormen'

'Naar de Middeleeuwen' telt vele prachtige kleurenillustraties van de kunstwerken: kerkelijke gebruiksvoorwerpen, schilderijen en beelden. De huidige ABM-voorzitter Sible de Blaauw schreef het nawoord. Hij beschrijft in vogelvlucht het ABM-leven na Van Heukelum tot nu, en besluit met een blik in de toekomst: "In een wereld van sluitende kerken en verdwijnende kennis kan juist de kunst een brug vormen tussen de christelijke traditie en onbevangen mensen van de 21ste eeuw." De bezoekcijfers lijken hem daarin gelijk te geven: Het Catharijneconvent ontving in 2012 een recordaantal van 93.158 bezoekers, waaraan de expositie 'Ontsnapt aan de Beeldenstorm. Middeleeuwse beeldhouwkunst' een aanzienlijke bijdrage leverde. Deze tentoonstelling is te zien t/m 24 februari 2013, een aantal beelden is ook in 'Naar de Middeleeuwen' te bewonderen.

Roland Enthoven

Wilt u het ABM financieel ondersteunen, kijk dan op:
www.aartsbisschoppelijkmuseum.nl

Elmer Peters, 'Naar de middeleeuwen', 160 blz.,
€ 24,95 (tot 24 februari 2013, daarna € 29,95),
uitgeverij Matrijs, Utrecht 2012.